

i estetyczną okładkę z barwnymi tytułami na froncie, a podobizną i danymi autora z tyłu.

Książkę powinni poznać lekarze, biologowie, fizycy, a szczególnie onkolodzy, radioterapeuci, interniści i inni

zainteresowani teoretycznie i praktycznie promieniotwórczością. Również historycy medycyny, fizyki i nauki.

HENRYK GAERTNER

Stanisław Sterkowicz

Nieludzka medycyna. Lekarze w służbie nazizmu

Wydawnictwo Medyk, Warszawa 2007, ilustr., stron 311, ISBN 978-83-89745-27-9

Autor, znany internista-kardiolog, lekarz-pisarz i historyk medycyny, ma w swym bogatym dorobku również ważne pozycje dotyczące nieludzkiej medycyny hitlerowskiej, a w szczególności — obozów koncentracyjnych. Obecna monografia ukazała się w 60-lecie naukowej działalności profesora Sterkowicza.

Dzieło przedstawia wiedzę o hitlerowskiej medycynie i głównych obozach koncentracyjnych, opartą na szerokim piśmiennictwie i na własnych okupacyjnych przeżyciach autora. Książka powinna zaciękawic nie tylko historyków medycyny, lecz również wszystkich, bez względu na wyuczoną lub wykonywaną profesję, zainteresowanych tragicznymi dziejami i wydarzeniami ostatniej wojny światowej. Historia cywilizacji i medycyny zna przykłady nieludzkich teorii i czynów, dokonywanych w imię medycyny, a nawet przez nią samą. Jednak najgorszym i nam najbliższym przykładem stała się nazistowska medycyna poprzez swą rozbudowaną „ideologię” genetyki i rasizmu, wręcz „przemysłową” organizację niszczenia i „użyłkacji” ludzi chorych i zdrowych, przez niepojęte rozmiary masowych zbrodniczych akcji oraz stworzenie służącej do nich „specjalistycznej” kadry.

Książkę otwierają słowa wstępne wydawcy i autora. Sama monografia ma cztery obszerne tematyczne części. Pierwsza „Medycyna w służbie zbrodni” przedstawia kierunki działań tej medycyny. Tutaj są omówione takie akcje i planowe działania, jak: przymusowa sterylizacja, eutanazja chorych psychicznie, wyniszczonych i przewlekłe chorych w zakładach zamkniętych, a szczególnie w obozach koncentracyjnych. Ostatni rozdział części jest poświęcony „okrutnej chirurgii”.

Druga, najobszerniejsza część traktuje o zbrodniczych medycznych eksperymentach w koncentracyjnych obozach. Na początku przedstawia eksperymenty polegające na zakażaniu dudem płamistym i brzuszonym, gruźlicą, malarią, wirusowym zapaleniem wątroby, tężcem, zgorzelałą gazową i ropowicą oraz obserwacje przebiegu i skuteczności różnych metod „leczenia”, zwykle

niemających żadnego, a w szczególności naukowego, uzasadnienia. Równie okrutne doświadczenia z zakresu medycyny wojennej to narażanie więźniów na niedotlenienie, niskie temperatury, picie wody morskiej, pociski z akonityną, gazy bojowe, pobombowe oparzenia, a nawet na przymusowy nieprzerwany 10–12-godzinny marsz z 30-kilogramowym obciążeniem w celu oceny wytrzymałości obuwia wojskowego. W tejże części są scharakteryzowane dalsze badania nad pozorowaniem chorób (żółtaczką i sztucznie wywoływanych owrzodzeń podudzi) oraz nadużyciem przeterminowanej konserwowej krwi. Trzeci rozdział dotyczy doświadczeń z zakresu problematyki rasowej: sterylizacji iniekcjami drażniących środków do jamy macicy, rentgenowskimi naświetleniami i wyciągami ziół, dalej doświadczenia na bliźniakach, „kolekcja” szkieletów osób „niższej rasy” i próby ustalania rasy poprzez badanie krwi. Ostatni rozdział zajmuje się doświadczeniami „terapeutycznymi” i „diagnostycznymi”: badaniami prokoagulacyjnych leków, odnowy mięśni, nerwów i kości, z próbami ich przeszczepiania. Dalej idą doświadczenia ze zmianami żywienia (bezbiałkowe, z białkiem zastępczym), z lekiem zwalniającym akcję serca i środkami farmakologicznymi do wymuszania zeznań. Tutaj są też wymienione badania wątroby u wyniszczonych więźniów, u osób z chorobą głodową, próby wykrywania i leczenia nowotworów, hormonalnego leczenia homoseksualistów i badania tatuaży.

Cześć trzecia to wykład o powojennych losach lekarzy-zbrodniarzy: o ich poczuciu winy i próbach obrony oraz karalności, z listą tych, którzy popełnili samobójstwo lub zostali straceni wyrokiem sądowym i zestawieniem sprawców zbrodni w obozach koncentracyjnych. Aneks stanowi tabelaryczne zestawienie typów zbrodniczych doświadczeń w obozach.

Bardzo cennym dokonaniem autora jest część czwarta, która najpierw ukazuje sylwetki lekarzy niemieckich przeciwnych hitlerowskiej medycynie, a następnie pod tytułem „Medycyna wspaniała” przypomina wielkie osiągnięcia wybitnych przedstawicieli medycyny niemieckiej. Końcowe piśmiennictwo dzieła liczy aż 124 pozycje. Ważnym uzupełnieniem słów są ilustracje przedstawiające wojennych zbrodniarzy, ich ofiary, zakłady i obozy, dokumenty i pisma, wykresy i schematy.

Wydawca zapewnił dziełu śnieżnobiały papier, logiczną dyspozycję treści, dobrą reprodukcję rycin, w pełni czytelną i zróżnicowaną czcionkę oraz twardą kilkubarwną, estetyczną okładkę. Na jej tytułowej stronie widnieje

fotografia jednego ze zbrodniczych eksperymentów, a na końcowej — obszerny biogram autora z jego barwną podobizną.

HENRYK GAERTNER

Zygmunt Wiśniewski

Lekarze i izby lekarskie w Drugiej Rzeczypospolitej
Naczelna Izba Lekarska, Warszawa 2007, ilustr., stron
415, ISBN 978-83-915636-4-9

Autorem dzieła jest, jak w swym słowie wstępnym stwierdza Konstanty Radziwiłł, prezes Naczelnej Izby Lekarskiej, „niestrudzony pisarz historii środowiska polskich lekarzy i izb lekarskich” — Zygmunt Wiśniewski. Jego książka nosi podtytuł „Szkice dokumentalne i historyczne” i dowodzi igrze benedyktyńskiej pracy autora, zwłaszcza jeśli chodzi o zakres i wielopłaszczyznowość podjętego tematu, zastosowanie wymogów warsztatu naukowego i oparcie się na obfitych materiałach.

Dzieło omawia dwie połowy dwudziestolecia międzywojennego, lata: 1918–1928 i 1929–1939. Przedstawia najpierw służbę zdrowia i lekarzy pierwszej połowy międzywojnia. Autor opisuje polską służbę zdrowia i lekarzy w latach narodzin II RP, organizację tej służby i pierwsze ustawy, kontrowersyjne kasy chorych, środowiskowe — naukowe i związkowe — reprezentacje lekarzy (ogólne, kas chorych i lekarzy dentyków), wzorce i korzenie (doktor Piłsudski, lekarze wojskowi), izby lekarskie I kadencji (1923–1925) — tradycje, programy i działalność, sprawy lekarzy dentyków i stomatologów, relacje lekarzy i pacjentów, dalej — izby lekarskie II kadencji (1926–1928) — stosunki między samorządem lekarskim i administracją państwową, lekarzy połowy lat dwudziestych, dalsze losy kasy chorych, kształcenie i dokształcanie, początki powstawania lekarskiego kodeksu deontologicznego i czasopisma lekarskie. Pierwszą część kończy podsumowanie.

Druga część „Lekarze i służba zdrowia w dziesięcioleciu (1929–1939)” zaczyna się wykładem o lekarzach tego okresu. Następują rozdziały o ubezpieczalniach i lecznictwie ubezpieczeniowym, izbach lekarskich kadencji III (1929–1931) i IV (1932–1934), nowych ustawach i rozwiązaniach praktycznych, o lekarzu domowym,

o izbach lekarskich V kadencji (1935–1939) i o powstaniu izb lekarsko-dentystycznych. Osobne rozdziały są poświęcone profesorowi Mieczysławowi Michałowiczowi — jego walce o godność lekarską i o „chleb dla Judy-ma”. Ostatni rozdział przedstawia bilans dwudziestolecia 1918–1939 z uwzględnieniem ostatniej ustawy zdrowotnej II RP i podsumowania.

„Aneks — ślady pamięci” opisuje: „Szpital, którego nie ma” (Szpital Ujazdowski), „Pomnik, którego nie ma” (pomnik lekarza dłuta Edwarda Wittiga) i „Październik 1939 — wejście Schrempfa” (kres działalności przedwojennej Naczelnej Izby Lekarskiej). Tekst „Lekarze uczestnicy i świadkowie wydarzeń” to alfabetyczny wykaz ich biogramów (13 stron).

Na wielkie uznanie zasługuje zestawienie bibliografii (18 stron): opracowania ogólne, monograficzne, szczegółowe i nader liczne artykuły prasowe (w dziennikach urzędowych — w tym izb lekarskich i lekarsko-dentystycznych oraz w 13 czasopismach lekarskich. Każda część książki ma na końcu liczne przypisy. W książce znajdują się liczące po 16 stron trzy grupy ilustracji, odtwarzające z dawnych źródeł przede wszystkim podobizny osób.

Zasługami wydawcy są: biały papier, logiczna dyspozycja, zróżnicowana czcionka (wyróżniająca m.in. tytuł i podtytuły, cytaty i składy władz różnych izb lekarskich). Okładka kartonowa półsztywna, lakierowana, w sepii.

Cenne dzieło dokumentuje i interpretuje wiele liczbowych i jakościowych aspektów medycyny lat międzywojennych. Dotyczy to ówczesnych potrzeb zdrowotnych społeczeństwa, sytuacji służby zdrowia i lekarzy (m.in. ich kształcenia, specjalizacji, praktyki) i organizacji lekarskich (izby lekarskie, sądy i in.) — ich zadań, działalności i losów.

Treść książki powinna zainteresować historyków medycyny i służby zdrowia, a także wszystkie instytucje i osoby zajmujące się sprawami lekarzy i służby zdrowia.

HENRYK GAERTNER